

Justitieombudsmannen
Lars Lindström

Inspektion av Eskilstuna tingsrätt den 18–20 december 2017

Inledning

Den 18–20 december 2017 genomförde justitieombudsmannen Lars Lindström tillsammans med byråchefen Carina Sjögren och föredragandena Karl Hägg (närvarade den 18–19 december), Sigrid Malmström, Mimmie Ahl, Sophie Welander och Mikael Wibeck en inspektion av Eskilstuna tingsrätt.

Inledande samtal

Inspektionen inleddes måndagen den 18 december 2017 med att JO och hans medarbetare togs emot av lagmannen Per Lennerbrant, samordnande rådmannen Lars Magnusson, chefsadministratören Helen Hultgren, samordnande domstolshandläggaren Maria Ålander, tingsnotarien Anna Straube och säkerhetsansvarige Lars Strömberg. De informerade om förhållandena vid tingsrätten och uppgav i huvudsak följande:

Tingsrätten har 44 anställda. Förutom lagmannen finns åtta ordinarie domare, två fiskaler, tio notarier, tretton domstolshandläggare och åtta personer med administrativa arbetsuppgifter. Det finns två dömande enheter. Den ena enheten består av fyra rådmän och den andra enheten av tre rådmän och två fiskaler. Alla domare har en egen rotel med tvistemål och ärenden. De samordnande rådmännen på varje rotelgrupp fördelar domare på förhandlingar och fördelar även s.k. häktade mål. Tingsrätten har cirka 80 nämndemän knutna till domstolen. Domsagan består av två kommuner, Eskilstuna och Strängnäs. Polis och åklagare finns i Eskilstuna och häktet är beläget i Nyköping. På grund av häktets placering använder tingsrätten ofta videolänk för parterna vid häktningsförhandlingar, särskilt vid omhäktningsförhandlingar. Tingsrättens lokaler behöver rustas upp, dock har vissa säkerhetshöjande åtgärder gjorts. Sedan sommaren 2017 har tingsrätten en permanent säkerhetskontroll. Vid behov kan tingsrätten låna säkerhetsalen vid Nyköpings tingsrätt.

De senaste åren har det kommit in cirka 3 000 mål och ärenden per år. Prognosen är att måltillströmningen kommer att fortsätta öka. Tingsrätten är vidare även behörig domstol för tryckfrihetsmål, mål som överlämnas från

Kronofogdemyndigheten samt mål enligt Bryssel I-förordningen. Handläggningstiderna för brottmålen och tvistemålen är bra; tingsrätten har ett gott balansläge och har bland de kortaste omloppstiderna i landet. Tingsrätten har som särskilt projekt anställt en tingsnotarie under sex månader för att kartlägga verksamheten och utveckla gemensamma processrutiner.

JO hade före inspektionen fått del av bl.a. arbetsordningen för tingsrätten, lottningsschema, skrivelse om tingsrättens verksamhetsplanering 2017, notarie- och fiskalsplan samt statistik.

Inspektionens omfattning

Vid granskningen kontrollerades de 40 äldsta pågående brottmålen, de 40 äldsta pågående tvistemålen, de 30 äldsta pågående ärendena, de 40 senast avgjorda brottmålen, de 40 senast avgjorda tvistemålen och de 30 senast avgjorda ärendena. Vidare kontrollerades de 15 äldsta pågående respektive de 15 senast avgjorda tvistemålen, brottmålen och ärendena som handlagts av notarier samt de 20 senaste häkningsbesluten och de 20 senaste konkursbesluten. Även ansökan och beslut i administrativa ärenden där en part gett in en ansökan enligt lagen (2009:1058) om förtursförklaring i domstol samt underrättelser från boutredningsmän avseende förvaltningen under 2015 och 2016 i enlighet med 19 kap. 14 a § andra stycket ärvdabalken kontrollerades.

JO gick även igenom vissa av tingsrättens ärenden om hemliga tvångsmedel för 2016 och 2017. Tingsrättens dom- och beslutsböcker för 2016 och 2017 granskades vidare stickprovsvis.

Under inspektionen erhöles muntliga upplysningar rörande handläggningen av vissa mål och ärenden. De uppgifter som framkom vid dessa samtal med domstolens personal redovisas inte i detalj i protokollet men har beaktats vid ställningstagandena.

Avslutande sammanträde

Vid ett avslutande sammanträde onsdagen den 20 december 2017 hölls en översiktlig genomgång med personal från tingsrätten då de iakttagelser som hade gjorts vid granskningen redovisades. Lars Lindström konstaterade inledningsvis att tingsrätten föreföll välskött; den hade en god ordning i akterna, överlag var domarna och besluten välmotiverade och den hade goda balanser.

Iakttagelser och bedömningar

Brottmål

Prövningen av de subjektiva brottsrekvisiten i några brottmålsdomar

Under inspektionen granskades flera brottmål i fråga om de subjektiva brottsrekvisiten.

JO Lars Lindström: I vissa fall åberopar åklagaren alternativa subjektiva rekvisit – uppsåt eller oaktsamhet. Som jag tidigare påpekat (se t.ex. protokoll från JO:s inspektion vid Sundsvalls tingsrätt, den 4–6 mars 2014, dnr 967-2014)

bör tingsrättens dom i sådana fall innehålla ett ställningstagande till vilket av dessa rekvisit rätten funnit bevisat. Tingsrättens domar i målen B 2913-17 och B 2463-17 innehåller inte några sådana ställningstaganden. Domarna i målen B 1352-17 och B 3355-17 är däremot utformade på ett korrekt sätt i detta hänseende.

Ersättning till ett målsägandebiträde

I tingsrättens dom i mål B 2251-17 angående grov kvinnofridskränkning m.m. yrkade och tillerkändes målsägandebiträdet ersättning av allmänna medel med sammanlagt 102 776 kr. Varken av domen eller av anteckningarna från huvudförhandlingen framgick att tingsrätten hade inhämtat åklagarens inställning till ersättningsanspråket.

JO Lars Lindström: Av 1 § förordningen (2005:77) om kontroll av vissa ersättningsanspråk m.m. framgår bl.a. att om ett målsägandebiträde i ett mål om brott som hör under allmänt åtal, yrkar ersättning av allmänna medel med 100 000 kr eller mer, ska rätten höra åklagaren om ersättningsanspråket. Åklagaren ska yttra sig över den yrkade ersättningen för arbete, särskilt såvitt avser ersättning för arbete som utförts under förundersökningen. I detta fall borde tingsrätten således ha hämtat in och noterat åklagarens inställning till den begärda ersättningen.

Tingsrättens aktivitet i ett mål där personefterlysning förekommer

I ett av de brottmål som kontrollerades inkom åklagaren den 31 mars 2015 med en begäran om kvarstad på viss egendom (B 824-15). Tingsrätten satte ut målet till förhandling vid två tillfällen men lyckades inte delge den misstänkte. Den 30 april 2015 gjorde tingsrätten en framställning om s.k. personefterlysning till polismyndigheten. Den 9 februari 2016 skedde en telefonkontakt med åklagaren. Ytterligare telefonkontakt med åklagaren skedde den 2 november 2016 och den 7 mars 2017. Telefonkontakterna rörde i huvudsak målets fortsatta handläggning hos åklagaren. Under tidsintervallet den 30 april 2015 till den 7 mars 2017 gjorde tingsrätten inte några egna försök att delge den misstänkte.

JO Lars Lindström: Enligt 7 § delgivningslagen (2010:1932) är det den myndighet som handlägger ett mål eller ärende som har ett ansvar för att se till att delgivning sker. För att underlätta eftersökning av en enskild kan tingsrätten begära s.k. personefterlysning hos polismyndigheten. Personefterlysningar löper normalt ett år. Jag har tidigare uttalat (se t.ex. protokoll från JO:s inspektion vid Södertörns tingsrätt, den 14–16 december 2015, dnr 6685-2015) att tingsrätten under det året ändå måste göra aktiva efterforskningar av den enskilde, t.ex. i form av olika registerslagningar. Det bör således finnas rutiner för uppföljning av dessa mål och ställningstagande till om efterlysningen ska förnyas eller inte. Vidtagna åtgärder bör dokumenteras. Mot denna bakgrund anser jag att tingsrätten i detta fall inte tillräckligt aktivt försökt att delge den misstänkte.

Diskrepans mellan domslut och domskäl

Mål B 27-17 avgjordes den 23 oktober 2017. Av domen i målet framgick att en av målsägandena yrkade kränkingsersättning av en av de tilltalade. Denne frikändes och av domskälen framgick att skadeståndsanspråket därmed ogillades. Beslutet i skadeståndsdelen framgick dock inte av tingsrättens domslut.

JO Lars Lindström: Av 30 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken, RB, framgår hur en brottmålsdom ska utformas. Domen ska i skilda avdelningar ange bl.a. domslutet och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Givetvis ska uppgifterna i domslutet överensstämma med de bedömningar och slutsatser som framkommer i domskälen. Jag vill därför framhålla vikten av att utformningen av domar och slutliga beslut sker med största noggrannhet. En dom eller ett beslut ska naturligtvis granskas ingående innan avgörandet undertecknas och expedieras.

Slarv

Vid inspektionen uppmärksammades några brottmål där slarv förekom. Som exempel kan nämnas följande.

I mål B 1932-17 yrkade en målsägande ett visst belopp i skadestånd jämte ränta från den 30 juni 2017. Rätten dömde ut ränta från den 30 juni 2016, alltså mer ränta än vad målsäganden hade yrkat.

Den 16 november 2017 skrev tingsrätten av ett brottmål (B 1803-17) till viss del genom ett särskilt uppsatt slutligt beslut. Beslutet undertecknades av en tjänsteman vid tingsrätten och den domare som hade fattat beslutet hade antecknat: ”Protokoll uppvisat s.d”. Ett särskilt uppsatt slutligt beslut ska emellertid enligt 24 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol undertecknas av de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet.

I mål B 654-16 inkom den 27 juli 2017 en förfrågan från åklagaren om vad som hände i ärendet. Av tingsrättens dagboksblad framgick inte att åklagaren hade fått något svar från tingsrätten. I akten fanns dock ett e-postsvar till åklagaren från tingsrätten samma dag. Svaret hade dock inte diarieförts. I 5 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol, anges att det under handläggningen av ett mål fortlöpande ska registreras vilka handlingar som kommer in till domstolen, vilka åtgärder som domstolen utför i målet och vad som i övrigt förekommer i detta. Av denna bestämmelse följer att tingsrättens e-postsvar till åklagaren borde ha diarieförts.

*Tvistemål**Handläggningstiden m.m. i vissa dispositiva tvistemål*

Under inspektionen granskades några tvistemål i vilka det kunde konstateras att tingsrätten på olika sätt hade brustit i skyldigheten att driva förberedelsen av målen framåt mot ett snabbt avgörande. I vissa mål var handläggningstiden

omotiverat lång och handläggningen hade präglats av passivitet. I några mål hade handläggningen helt stannat av. Som exempel kan nämnas följande:

Mål T 1431-13, som avsåg en fordran, inleddes genom en ansökan om återvinning den 27 maj 2013. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 24 september 2014. I en skrivelse till parterna den 2 mars 2015 meddelade tingsrätten med stöd av 42 kap. 15 a § RB att förberedelsen skulle anses avslutad den 7 april 2015. Tingsrätten kallade till huvudförhandling vid nio tillfällen, varav åtta ställdes in före huvudförhandlingen med anledning av bristande delgivning och sjukdom hos svarandenas ombud. Tingsrätten påbörjade en huvudförhandling den 22 september 2017 men ställde därefter in den fortsatta huvudförhandlingen den 6 oktober 2017. Efter det skedde ytterligare skriftväxling mellan parterna och tingsrätten hade vid inspektionen ännu inte kallat till en ny huvudförhandling. Vid sammanträdet för muntlig förberedelse upprättades en tidsplan som emellertid inte hölls och det upprättades inte någon ny tidsplan därefter.

Mål T 2080-14, som gällde en fastställsetalan, inleddes genom en ansökan om stämning den 8 augusti 2014. Vid ett sammanträde för muntlig förberedelse den 15 januari 2015 beslutade tingsrätten att svaranden skulle komma in med ett beslutsprotokoll från hyresnämnden och inom viss tid därefter komma in med svar på ett antal frågor. Käranden förelades samtidigt att den 16 mars 2015 komma in med kompletterande bevisuppgift. Det dröjde emellertid innan tingsrätten expedierade protokollet till parterna efter sammanträdet; den 13 februari 2015 meddelade tingsrätten via e-post att protokollet skulle skickas ut under mars månad. Protokollet expedierades dock till parterna först den 12 maj 2015, alltså nästan fyra månader senare. Tingsrättens handläggning stannade av under perioden den 13 februari 2015 till den 12 maj 2015 och den 13 januari 2016 till den 21 april 2017, med avbrott endast då käranden ringde till tingsrätten för att efterhöra statusen i målet samt komma in med ett yttrande. En omfattande skriftväxling skedde i målet och parterna begärde och beviljades anstånd vid nio tillfällen.

Mål T 3320-14, som gällde en fordran, anhängiggjordes genom ett överlämnande från Kronofogdemyndigheten den 15 december 2014. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 5 juni 2015. Med anledning av pågående förlikningsdiskussioner mellan parterna beslutade tingsrätten den 11 maj 2016 att vilandeförklara målet. Den 16 februari 2017 hölls ett nytt sammanträde för muntlig förberedelse. Vid det sistnämnda sammanträdet för muntlig förberedelse upprättades en tidsplan som emellertid inte hölls och det upprättades därefter inte någon ny tidsplan. En huvudförhandling var planerad att hållas i september 2017 men denna ställdes in. Någon sammanställning hade inte upprättats i målet.

Mål T 336-15, som gällde klander av stämmobeslut, inleddes genom en ansökan om stämning den 9 februari 2015. Ett sammanträde för muntlig förberedelse

hölls den 9 juni 2015. Vid sammanträdet beslutade tingsrätten i samråd med parterna att upprätta en tidsplan. Denna tidsplan hölls emellertid inte. Tingsrättens handläggning stannade av helt mellan den 15 december 2016 och den 28 augusti 2017.

Mål T 1727-15, som gällde fel i fastighet, inleddes genom en ansökan om stämning den 2 juli 2015. Sammanträden för muntlig förberedelse hölls den 14 januari 2016 och den 26 april 2017. En omfattande skriftväxling skedde i målet och parterna begärde och beviljades anstånd vid 17 tillfällen. En planerad huvudförhandling under hösten 2017 ställdes in och en ny huvudförhandling planerades till februari 2018. Det hade inte upprättats någon tidsplan i målet.

Mål T 3072-15, som gällde en fastställsetalan, inleddes genom en ansökan om stämning den 2 december 2015. Sammanträden för muntlig förberedelse hölls den 9 november 2016 och den 23 oktober 2017. Tingsrätten fattade två beslut ifråga om avvisning av yrkanden den 26 maj 2016 och den 29 mars 2017, vilka båda överklagades av käranden. Under tiden målet handlades av hovrätten avstannade handläggningen av målet i tingsrätten. Det hade inte upprättats någon sammanställning i målet.

Mål T 525-16, som gällde fel i fastighet m.m., inleddes genom en ansökan om stämning den 25 februari 2016. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 24 augusti 2016. Tingsrättens handläggning stannade av helt mellan den 1 december 2016 och den 5 maj 2017. Vid huvudförhandling den 23 augusti 2017 framställdes ett förlikningsförslag, vilket medförde att parterna förelades att senast den 1 september 2017 återkomma till tingsrätten och meddela om en förlikning träffats. Den 1 september 2017 konstaterades att parterna inte nått någon förlikning. Efter viss skriftväxling planerades en ny huvudförhandling, att hållas i januari 2018. Det hade inte upprättats någon sammanställning eller fullständig tidsplan i målet.

Mål T 1543-16, som gällde en fordran, inleddes genom en ansökan om stämning den 8 juni 2016. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 24 oktober 2016. Det dröjde emellertid till den 20 december 2016 innan tingsrätten expedierade protokollet till parterna, alltså nästan två månader senare. En omfattande skriftväxling skedde i målet och parterna begärde och beviljades anstånd vid tolv tillfällen.

Mål T 2301-16, som gällde skadestånd m.m., inleddes genom en ansökan om återvinning den 31 augusti 2016. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 22 november 2016 och ett nytt sammanträde för muntlig förberedelse planerades till våren 2018. Vid sammanträdet för muntlig förberedelse den 22 november 2016 upprättades en tidsplan som emellertid inte kom att följas helt.

Mål T 2455-16, T 3492-16 och T 746-17, som gällde fordringar respektive skadestånd, inleddes genom ansökningar om stämning och överlämnande från

Kronofogdemyndigheten. Det hade inte i något av målen upprättats någon sammanställning eller fullständig tidsplan.

Mål T 48-17, som gällde en fordran, inleddes genom en ansökan om stämning den 9 januari 2017. Ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 6 september 2017. Efter viss skriftväxling mellan parterna avstannade tingsrättens handläggning helt från den 12 oktober 2017. Den sista skriften som kom in var ett yttrande från svaranden avseende ett förlikningsbud från käranden. Det framgick inte av handlingarna i målet om detta yttrande hade skickats till käranden. Det hade inte upprättats någon tidsplan eller sammanställning i målet.

JO Lars Lindström: I regeringsformen finns ett uttryckligt krav på att en rättegång ska genomföras inom skälig tid (2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen). Vidare föreskrivs i 42 kap. 6 § tredje stycket RB, att rätten ska driva förberedelsen av ett mål med inriktning på ett snabbt avgörande. Denna förpliktelse fullgör rätten främst genom formell processledning som består i olika åtgärder för att styra processens yttre förlopp, men även genom materiell processledning, som bl.a. innebär att rätten ska verka för att tvistefrågorna blir klarlagda. För att kunna fullgöra sin skyldighet är det av vikt att rätten agerar med fasthet i båda nu nämnda avseenden och hela tiden är aktiv under förberedelsen.

Enligt 42 kap. 6 § fjärde stycket RB ska rätten upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt. En omsorgsfullt upprättad tidsplan medför en uppstramning och effektivisering av förberedelsen och ger såväl parterna som rätten en god överblick över processen och vilka åtgärder som återstår att vidta för att få målet till ett avgörande (prop. 2004/05:131 s. 132 f). En tidsplan bör normalt innefatta en fullständig planering av målets handläggning, inklusive dag för huvudförhandling. I vissa mål kan det dock av olika skäl vara svårt att med säkerhet planera mer än de närmaste handläggningsåtgärderna. I sådana fall kan en första tidsplan vara mer begränsad, och då måste som regel en förnyad tidsplan upprättas senare under handläggningen av målet. I förarbetena betonas dock vikten av att tidsplanen så långt det är möjligt blir fullständig redan från början (prop. 1999/2000:26 s. 67 f).

Parterna och rätten har som framgår av 42 kap. 6 § fjärde stycket RB ett gemensamt ansvar för att fortlöpande kontrollera att en upprättad tidsplan kan hållas. I några mål, t.ex. T 1431-13, T 3320-14, T 336-15 och T 2301-16, hölls inte den upprättade tidsplanen och i flera av dessa mål upprättades det inte någon ny tidsplan trots att det inte kunde sägas vara obehövligt.

Enligt 42 kap. 16 § RB ska rätten dessutom göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl saknas behov av en sammanställning. En sådan sammanställning

ger en god överblick över processen och vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att målet ska bli klart för avgörande. Den skapar även förutsättningar för en koncentrerad och effektiv huvudförhandling. Därtill tvingar arbetet med sammanställningen parterna att precisera sina ståndpunkter. En välskriven sammanställning kan också många gånger vara till stor hjälp vid domskrivningen (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 5 december 2017, Zeteo, kommentaren till 42 kap. 16 § RB).

När ett skriftligt svaromål har kommit in är presumtionen att ett sammanträde för muntlig förberedelse ska hållas (se 42 kap. 9 § tredje stycket RB). Om förberedelsen i för stor utsträckning bedrivs på så sätt att en skrivelse från den ena parten översänds till motparten med ett föreläggande att komma in med ett skriftligt yttrande inom en viss angiven tid finns det risk att domstolen blir en ”brevlåda” för parternas skriftväxling. Handläggningstiden kan i många mål förkortas om rätten i större utsträckning tillämpar en ordning med muntlig förberedelse i syfte att klarlägga parternas ståndpunkter.

Det är även viktigt att rätten vid behov använder sig av de möjligheter att påskynda målet som RB tillhandahåller. Som exempel kan nämnas s.k. stupstocks förelägganden eller möjligheten att meddela att förberedelsen vid viss senare tidpunkt ska anses vara avslutad (42 kap. 15 och 15 a §§ RB) liksom möjligheten att hålla ytterligare ett eller flera sammanträden för muntlig förberedelse i situationer då parternas processföring gör det svårt att effektivt driva förberedelsen framåt genom ett skriftligt förfarande.

I några mål, t.ex. mål T 2455-16, T 3492-16 och T 48-17, hade varken någon tidsplan eller någon sammanställning upprättats trots att det inte kunde sägas vara obehövligt. I några mål, t.ex. mål T 1727-15, T 525-16 och T 746-17, hade någon tidsplan inte upprättats eller så hade ingen fullständig tidsplan upprättats trots att det inte kunde sägas vara obehövligt.

Jag noterade att sammanställningar hade satts upp i vissa mål, t.ex. T 1727-15, men saknades i flera. Det är, enligt min uppfattning, ofta till fördel för handläggningen att en sammanställning upprättas. Jag vill därför framhålla att dessa åtgärder bidrar till att effektivisera handläggningen av tvistemålen. I några mål, t.ex. mål T 1727-15 och T 1543-16, anser jag att rätten har tillåtit en alltför omfattande skriftväxling. Efter sammanträdet för muntlig förberedelse den 14 januari 2016 i mål T 1727-15 bestod rättens handläggning fram till att en uppdaterad sammanställning upprättades den 20 mars 2017, i princip endast av att förelägga parterna att yttra sig över varandras yttranden och bevilja begärda anstånd. Även i mål T 1543-16 skedde en omfattande skriftväxling och tingsrätten beviljade parterna ett flertal anstånd. Jag menar att domstolen i dessa fall i princip har fungerat som en sådan ”brevlåda” som jag nyss beskrev. Ett stort antal anstånd, även kortare sådana, riskerar naturligtvis att medföra att målets handläggningstid förlängs i inte oväsentlig mån. Jag anser därför att det finns skäl för domstolen att vara mer restriktiv med att bevilja anstånd.

Från det att målen anhängiggjordes vid tingsrätten till dess ett sammanträde för muntlig förberedelse hölls, tog det cirka ett år och fyra månader i mål T 1431-13 och elva månader i mål T 3072-15. Det får i många fall antas vara till fördel för handläggningen av ett mål att ett sammanträde hålls i ett tidigt skede.

I mål T 525-16 och T 48-17 hade tingsrättens handläggning avstannat under perioder. Även om varje enskilt uppehåll inte var uppseendeväckande långt medför förstås flera avbrott att målets handläggning fördröjs i onödan. Jag vill här återigen betona rättens skyldighet att vara aktiv under handläggningen och att driva förberedelsen framåt mot ett avgörande.

Jag vill också påpeka att sådana långa uppehåll i handläggningen som förekommit i mål T 2080-14 och T 336-15 naturligtvis är oacceptabla. Det är inte heller acceptabelt att tingsrätten dröjer med att expediera protokoll från sammanträden för muntlig förberedelse under så lång tid som i mål T 2080-14 och T 1543-16.

Beslut om umgänge med umgängesstöd

I mål T 2037-16 fattade tingsrätten två interimistiska beslut om att barnet skulle ha rätt till visst umgänge med pappan i närvaro av umgängesstöd. Besluten var inte begränsade i tid och det första av dessa två beslut saknade överklagandehänvisning.

JO Lars Lindström: Av 6 kap. 15 c § första stycket föräldrabalken, FB, framgår att när en domstol beslutar om umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med får domstolen, om barnet har behov av det, besluta att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (umgängesstöd). Ett beslut om umgängesstöd ska gälla för en viss tid. När domstolen bestämmer tiden måste den göra en prognos avseende framtiden. Tiden ska bestämmas utifrån hur länge barnet kan förväntas behöva stödet. En rimlig utgångspunkt är att tiden bestäms till högst ett år (se prop. 2009/10:192 s. 29 f.).

Tingsrätten har i ovan angivna beslut förordnat om umgängesstöd utan att begränsa det i tiden, vilket därför var fel.

Som ovan angetts saknade ett av besluten även en överklagandehänvisning. Eftersom det gick att överklaga beslutet särskilt (20 kap. 11 § FB) skulle tingsrätten i beslutet ha angett detta (17 kap. 13 § andra stycket RB).

Överklagandehänvisning i beslut om rättshjälp

I målen T 2363-16 och T 1741-17 (gällande vårdnad om barn m.m.) samt mål T 1086-16 (gällande fastställande av faderskap) ansökte kärandena i respektive mål om rättshjälp. Tingsrätten beslutade att bevilja rättshjälp i de aktuella målen. Tingsrätten hade emellertid inte i något av dessa beslut angett om besluten fick överklagas eller inte.

JO Lars Lindström: Av 45 § rättshjälpslagen (1996:1619) framgår att ett beslut om rättshjälp får överklagas av den som är enskild part och av Justitiekanslern. Beslut enligt rättshjälpslagen kan endast överklagas av den som beslutet gått emot. Enligt sista meningen i 45 § rättshjälpslagen får dock Justitiekanslern överklaga ett beslut även till förmån för en enskild part.

Av handlingarna i målen framgår att besluten om rättshjälp fattades i inledningen i respektive mål. Eftersom det gick att överklaga besluten särskilt (se 43 § rättshjälpslagen och 49 kap. 5 § 8 RB) och då den som ville överklaga besluten behövde anmäla missnöje (se 49 kap. 6 § RB) skulle tingsrätten i besluten ha angett detta (17 kap. 13 § andra stycket RB).

Överklagandehänvisning i en arbetstvist

I mål T 18-17 yrkade käranden bl.a. att svaranden skulle utge utebliven lön. Sedan svaranden hade uteblivit från en muntlig förberedelse i målet meddelade tingsrätten en tredsdom. I domen angav tingsrätten att ett överklagande av domen skulle vara ställt till Svea hovrätt. Svaranden ansökte om återvinning och handläggningen av målet fortsatte i mål T 1546-17. Vid en muntlig förberedelse i det sistnämnda målet hemställde parterna att tingsrätten skulle skriva av målet, vilket tingsrätten också gjorde. I beslutet angav tingsrätten att ett överklagande av beslutet skulle vara ställt till Svea hovrätt.

JO Lars Lindström: Av handlingarna i målen framgick att målen gällde sådana förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare som ska handläggas enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister. Tingsrätten är enligt 2 kap. 2 § första stycket nämnda lag behörig att som första instans ta upp och avgöra vissa tvister enligt lagen. Enligt 2 kap. 3 § samma lag är arbetsdomstolen överrätt i ett mål som enligt 2 § tagits upp av en tingsrätt och som överklagas. Det var alltså fel av tingsrätten att ange att ett överklagande av tingsrättens tredsdom och avskrivningsbeslut skulle vara ställt till Svea hovrätt.

Angivet lagrum i ett domslut

I mål T 3325-15 dömde tingsrätten till äktenskapsskillnad mellan parterna och hänvisade i domslutet bl.a. till 5 kap. 2–3 §§. Det angavs emellertid inte i domslutet vilken lag som de ovan angivna paragraferna hörde till. Med hänsyn till innehållet i domskälen och att tingsrätten dömde till äktenskapsskillnad framgick det dock att tingsrätten avsåg att hänvisa till äktenskapsbalken.

JO Lars Lindström: I 17 kap. 7 § RB finns bestämmelser om vad en tvistemålsdom ska innehålla. Häri anges bl.a. att en dom ska ange domslutet, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet.

Jag kan inte se annat än att bristen i utformningen av det aktuella domslutet utgör ett enstaka misstag i arbetet. Jag vill dock framhålla vikten av noggrannhet vid utformningen av domar. Givetvis är det t.ex. viktigt att

uppgifterna i domslutet är korrekta och begripliga för alla som tar del av dem. Så var inte fallet i den nämnda domen.

Brister i expedieringen av en tvistemålsdom

I mål T 2491-16 meddelade tingsrätten deldom på äktenskapsskillnad mellan parterna den 27 april 2017. Av tingsrättens dagboksblad framgick att deldomen expedierades till parterna samma dag som den meddelades samt att deldomen och "lagakraftbevis" expedierades till äktenskapsregistret och Skatteverket den 28 november 2017.

JO Lars Lindström: Enligt 2 § 1 p. förordningen (1987:1022) om äktenskapsregistret ska tingsrätten sända in uppgifter till äktenskapsregistret om bl.a. domar varigenom domstolen har dömt till äktenskapsskillnad. Vidare framgår av 4 § samma förordning att uppgift om dom eller beslut ska sändas till äktenskapsregistret inom tre dagar från det att tiden för att överklaga avgörandet gick ut. Det ska också anges om något överklagande har skett. Enligt 3 a § första stycket förordningen (1983:490) om skyldighet för domstol att lämna uppgifter beträffande äktenskapsskillnader m.m. ska en domstol dessutom när den har avgjort ett mål genom vilket ett äktenskap upplösts och avgörandet har fått laga kraft genast sända en underrättelse till Skatteverket om avgörandet och om när det fick laga kraft.

I det ovan angivna målet skulle tingsrätten alltså ha skickat en underrättelse om avgörandet till äktenskapsregistret inom tre dagar från det att tiden för att överklaga avgörandet gick ut. Tingsrätten skulle dessutom när avgörandet hade fått laga kraft genast skickat en underrättelse till Skatteverket om avgörandet och när det fick laga kraft. Såvitt framgår av handlingarna i målet underrättades äktenskapsregistret och Skatteverket drygt sex månader efter det att domen vunnit laga kraft.

En forumfråga

I mål T 3306-17, som gällde en fordran, ansökte käranden om stämning på ett bolag med adress i Stockholms tingsrätts domkrets. Efter att käranden begärt att målet skulle överlämnas till Stockholms tingsrätt, som enligt 10 kap. 1 § tredje stycket RB var rätt forum, överlämnade tingsrätten målet dit.

JO Lars Lindström: Om en tingsrätt i samband med att en ansökan ges in finner att den saknar behörighet att ta upp målet eller att i annan ordning pröva ansökan men att en annan domstol skulle vara behörig, ska tingsrätten enligt 10 kap. 20 a § RB lämna över ansökan till den andra domstolen, om sökanden inte har något att invända mot detta och det inte heller finns något annat skäl mot att ansökan överlämnas. Regeln i 10 kap. 20 a § RB avser enligt sin ordalydelse alltså fall då tingsrätten i samband med att en ansökan ges in finner att den är obehörig. I mål där dispositiva forumregler gäller kan rätten emellertid inte komma fram till att den är obehörig i samband med att stämningsansökan kommer in. Det beror på regleringen i 10 kap. 18 § RB enligt vilken rätten även i fall där talan väckts vid "fel" domstol är behörig om svaranden inte gör en

foruminvändning. Det var alltså fel av tingsrätten att överlämna målet till Stockholms tingsrätt. Käranden hade emellertid kunnat återkalla sin talan innan stämning var utfärdad och därefter väckt talan vid Stockholms tingsrätt i stället.

Ett beslut om att skriva av ett tvistemål

I mål FT 2976-17 hade Kronofogdemyndigheten meddelat ett utslag och svaranden hade ansökt om återvinning. Målet anhängiggjordes hos tingsrätten genom ett överlämnande från Kronofogdemyndigheten den 25 oktober 2017. Tingsrätten förelade käranden att komplettera med en tilläggsavgift om 600 kr. Käranden återkallade emellertid sin talan och begärde att tingsrätten skulle skriva av målet. Tingsrätten beslutade att skriva av målet och undanröjde utslaget.

JO Lars Lindström: Enligt 54 § lag (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning ska Kronofogdemyndigheten, om återvinning har sökts i rätt tid, överlämna målet för fortsatt handläggning till en tingsrätt som är behörig. Om käranden inte har betalat föreskriven tilläggsavgift ska rätten förelägga denne att betala tilläggsavgiften och om käranden inte följer ett sådant föreläggande ska ansökningen avvisas och utslaget undanröjas (se 61 a § lagen om betalningsföreläggande och handräckning samt 42 kap. 3 och 4 §§ RB).

Tingsrätten beslutade att skriva av det aktuella målet. Eftersom käranden inte hade betalat tilläggsavgiften skulle tingsrätten i stället ha avvisat målet.

Ärenden

Handläggningen av ärenden om ställföreträdarskap

Vid inspektionen uppmärksammades ett antal öppna ärenden om anordnande av godmanskap i vilka överförmyndarnämnden, sedan tingsrätten uppdragit åt överförmyndarnämnden att inhämta yttranden och utredning samt förelagt nämnden att yttra sig över ansökningarna, vid ett stort antal tillfällen hade begärt och av tingsrätten beviljats anstånd med att efterkomma föreläggandena (se t.ex. Ä 336-16, Ä 3284-16, Ä 3456-16, Ä 70-17, Ä 227-17, Ä 424-17, Ä 961-17, Ä 1535-17, Ä 1796-17). Det framgick inte att tingsrätten hade vidtagit några handläggningsåtgärder utöver att skicka påminnelser, efterfråga orsaken till att föreläggandena inte kunnat efterkommas, och bevilja anstånd.

JO Lars Lindström: Det är tingsrätten som beslutar om godmanskap för någon som på grund av sjukdom, psykisk störning eller annat liknande förhållande behöver hjälp att ta hand om sina angelägenheter. När rätten meddelar ett sådant beslut ska rätten samtidigt förordna en god man att utföra uppdraget (11 kap. 4 § FB).

I ärenden om förordnande av god man för någon som har fyllt 16 år ska rätten ge denne tillfälle att yttra sig och inhämta yttranden från bl.a. anhöriga samt inhämta läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd (11 kap. 16–17 §§ FB). Rätten får uppdra åt överförmyndaren att inhämta yttranden enligt 11 kap. 16–17 §§ FB. På begäran av rätten ska

överförmyndaren även lämna förslag på god man, om det inte finns särskilda skäl mot det (11 kap. 17 a § FB).

Det är angeläget att den som behöver hjälp av en god man med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person kan få den hjälpen utan dröjsmål. Med anledning av tingsrättens handläggning i de nu aktuella ärendena vill jag påminna om att det ytterst är domstolen som har ansvaret för att hämta in den utredning och vidta de åtgärder som krävs för att kunna ta ställning i ärendet. Om tingsrätten inte får in den begärda utredningen eller de begärda uppgifterna så måste ytterligare åtgärder övervägas. När det rör sig om ett frekvent återkommande problem med att överförmyndaren inte efterkommer förelägganden, kan det finnas anledning för tingsrätten att genom kontakter med ansvarig överförmyndare eller överförmyndarnämnd efterhöra orsaken till problemet och vilka åtgärder som man avser att vidta för att kunna fullgöra sitt uppdrag.

Jag beslutar att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende mot tingsrätten och Överförmyndarnämnden i Eskilstuna och Strängnäs kommuner, JO:s ärende med dnr 893-2018.

Handläggningen av ett beslut om anordnande av förvaltarskap

I ärende Ä 1300-17 hade överförmyndarnämnden ansökt om att tingsrätten skulle anordna förvaltarskap för person A och utse B till förvaltare. Under ärendets handläggning ändrade nämnden uppfattning och föreslog att i stället C skulle utses till förvaltare. A samtyckte och C åtog sig uppdraget. Den 4 oktober 2017 förordnade tingsrätten trots det B till förvaltare. Två dagar senare, den 6 oktober 2017, fattade tingsrätten ett beslut rubricerat ”Rättelse/komplettering”. Enligt beslutet skulle A:s förvaltare rätteligen vara C. Beslutet saknade överklagandehänvisning.

JO Lars Lindström: Det är viktigt att tingsrätten är noggrann vid handläggningen av mål och ärenden. I detta fall har tingsrätten av misstag utsett en person till förvaltare trots att nämnden under handläggningen vid tingsrätten föreslagit en annan person som godtagits av den enskilde.

Enligt 33 § lagen (1996:242) om domstolsärenden, ÄL, får ett beslut som innehåller en uppenbar oriktighet till följd av domstolens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende rättas av domstolen. Med hänsyn till att även B förekom i akten och ursprungligen föreslagits som förvaltare kan man ifrågasätta om det i detta fall rörde sig om en uppenbar oriktighet som kunde rättas enligt nämnda lagrum.

Enligt 33 § tredje stycket ÄL gäller vidare att parterna ska få tillfälle att yttra sig innan rättelse eller komplettering sker, om det inte är uppenbart obehövt. Rättelsen eller kompletteringen ska vidare om möjligt antecknas på varje exemplar av beslutet. Detta synes inte ha gjorts i detta fall.

Beslutet om rättelse var att anse som ett slutligt beslut. Eftersom det går att överklaga sådana beslut borde tingsrätten i enlighet med 30 § ÄL ha angett hur den som ville överklaga beslutet skulle gå till väga (jfr JO 2012/13 s. 55, dnr 4715-2011, med däri gjorda hänvisningar).

Beslut om särskild företrädare för barn

I flera ärenden där tingsrätten hade förordnat en särskild företrädare för barn framgick inte av besluten vilken eller vilka misstänkta gärningar som låg till grund för förordnandena (se bl.a. Ä 997-17, Ä 1751-17, Ä 2833-17 och Ä 2937-17).

JO Lars Lindström: En särskild företrädare ska, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång, se 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn. Avgränsningen till en pågående förundersökning och efterföljande rättegång i en eller flera instanser motiveras av det grundläggande syftet med förordnandet, dvs. att med anledning av vissa bestämda misstankar om brott ta till vara barnets intresse under förundersökning och i rättegång. För att undvika oklarheter i fråga om förordnandets räckvidd är det angeläget att domstolen i ett beslut om förordnande så långt som möjligt preciserar vilken eller vilka misstänkta gärningar som ligger till grund för förordnandet (se prop. 1998/99:133 s. 29 och protokoll från JO:s inspektion vid Södertörns tingsrätt den 14–16 december 2015, dnr 6685-2015).

Hemliga tvångsmedel

JO Lars Lindström: I ett ärende om tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation begärde åklagaren tillstånd att hämta in uppgift om i vilket geografiskt område två mobiltelefoner funnit sig. En förutsättning för bifall till en sådan framställning är att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Av handlingarna i ärendet fanns inga uppgifter om på vilket sätt utredningen skulle underlättas av den begärda övervakningen. Trots det biföll tingsrätten framställningen. Vid inspektionen upplystes att åklagaren troligen gav relevanta upplysningar vid det sammanträde som hölls i ärendet men att dessa upplysningar inte antecknades. Jag vill understryka vikten av att alla upplysningar av betydelse som lämnas vid sammanträden i ärenden om hemliga tvångsmedel dokumenteras.

I ett annat ärende om tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation hade, enligt en anmärkning på dagboksbladet, beslut tecknats på aktbilaga 2. På det exemplar av denna aktbilaga som låg i akten var dock inget beslut tecknat. Något beslut återfanns inte heller någon annanstans i akten. Det är viktigt att akter är kompletta och att samtliga för ärendet relevanta handlingar återfinns i akten.

Vid protokollet

Mimmie Ahl

Justerat den 9 februari 2018

Lars Lindström